

EFFECTIEVE INTERVENTIES VOOR RISICOLEZERS

Dr. Kees Vernooy

Lector emeritus effectief taal- en leesonderwijs

Amsterdam

20 januari 2018

HET BELANG VAN LEZEN

De toekomst van kinderen hangt sterk af van hun leesvaardigheid.

De belangrijkste 21-ste eeuwse vaardigheid!

Reid Lyon (2006)

Goed leren lezen is een mensenrecht!

Catherine Snow (2014)

Alle initiatieven die een school onderneemt, zijn minder belangrijk dan kinderen leren lezen!

WAT VRAAGT HET BEGRIJPEN VAN EEN TEKST VAN DE LEERLING?

(Vloeiend lezen x Woordenschat) metacognitief handelen

**Maar: taalvaardigheid vormt de basis voor begrijpend lezen,
maar ook het inzien dat de ideeën in een tekst met elkaar
verbonden zijn!**

WAT GELDT SPECIFIEK VOOR DE NEDERLANDSE SITUATIE?

- We zijn zwak op het gebied van preventie in de ***begingroepen***. Het zittenblijven in de begingroepen is zeer hoog!) en 30% van de leerlingen leert in groep 3 niet goed lezen (Vernooy 2015);
- We onderhouden ***na groep 5*** onvoldoende de leesvaardigheid. Gebrek aan oefening leidt na groep 6 tot een stagnerende leesontwikkeling en afname leesmotivatie (Nielen 2016);
- ***De sterke toename van dyslexie (12% van de leerlingen) en laaggeletterdheid (18% van de leerlingen);***
- ***Langzame afname van het niveau van begrijpend lezen (Pirls 2016);***
- In Nederland zijn de taal-/leesmethoden al lang niet meer kritisch tegen het licht gehouden (SLO 2017), maar ook de sterke verkaveling van taal-/leesmethoden;
- Nederlandse kinderen behoren al jaren tot de ***minst gemotiveerde lezers*** in de wereld!

WAT ZIJN INTERVENTIES?

Doelgerichte evidence based activiteiten die aansluiten bij de taal-/leesontwikkeling van de leerlingen en die tot doel hebben:

- Op school- en groepsniveau de leesuitval van kinderen te verminderen. Bijv. naar aanleiding resultaten leerlingvolgsysteem (preventieve dimensie);

en/of

- De leesvaardigheid van kinderen met leesproblemen te verbeteren (curatieve dimensie).

Spreekt men van interventies, dan gaat men er vanuit dat elk kind kan leren lezen!

WANNEER ZIJN INTERVENTIES EFFECTIEF?

- Als ze gericht zijn op kwaliteitsverbetering;
- Als ze 'vroegtijdig' zijn: vroege interventies zijn effectiever dan late interventies;
- Als deze aansluiten bij de taal-/leesontwikkeling van een kind;
- Als uit de evaluatie blijkt, dat deze een positief effect voor de leerlingen hebben.

In de praktijk: heel veel interventies zijn niet effectief.

PREVENTIE: ELK KIND EEN LEZER?

Onderzoek: Alle kinderen kunnen leren lezen (Slavin, 2017; Torgesen, 2008; Hempenstall, 2016, Vernooy en Kappen, 2016 etc.). **Nederlandse praktijk:** Een derde van de kinderen verlaat de basisschool als een niet goed begrijpende lezer.

Wat vraagt elk kind een lezer van een school?

- Schoolbeleid om te realiseren dat elk kind minimaal functioneel geletterd (niveau AVI E 6) het onderwijs verlaat;
- Een beleid dat op drie principes steunt:
  - Streven naar preventie van leesproblemen (zorg voor kwaliteit en: hoe eerder, hoe beter);
  - De school met haar leerkrachten zijn belangrijker dan methoden (professionele leergemeenschap). Preventie en interventies moeten in de school verankerd zijn;
  - Werk vanuit wetenschappelijk bewijs.

Een belangrijk aandachtspunt van William Teale e.a. (2013)

Het is wijd en zijd geaccepteerd, dat de schoolse periode tot en met groep 5 het belangrijkste is voor het leren lezen en schrijven in een alfabetische taal.

Campbell Collaboration (2017)

- Onderzoek naar voorschoolse voorspellers
- Onderzoek besloeg de periode 1986 – 2016

Bevinding: ***de voorschoolse taalvaardigheid is een voorspeller van het latere begrijpend lezen!***

Voor meer info:

<https://www.campbellcollaboration.org/library/preschool-predictors-of-later-reading-comprehension-ability.html>

WAT MOET VOLGENS DE WETENSCHAP VOORAL 'HOT' ZIJN?

Twee zaken:

- Beginnende geletterdheid: zowel 'hot' als belangrijk (ILA 2017 en 2018);
- Opleiden en professionaliseren van leerkrachten op het gebied van lezen is buitengewoon belangrijk. De leerkracht is belangrijker dan de methode!

De wetenschap en vroege interventies

Vroegtijdige interventies in de kleutergroepen en groep 3 hebben volgens Richards-Tutor e.a. (2015) gemiddelde tot grote effecten voor de beginnende leesvaardigheid ($d = 0.58 - 0.91$).

Kenmerk van deze effectieve interventies:

- Expliciete instructie
- Het gebruik van een interventieprogramma

WAT LATEN DE LEESWETENSCHAPPEN VERDER IN DE AFGELOPEN 20 JAAR ZIEN?

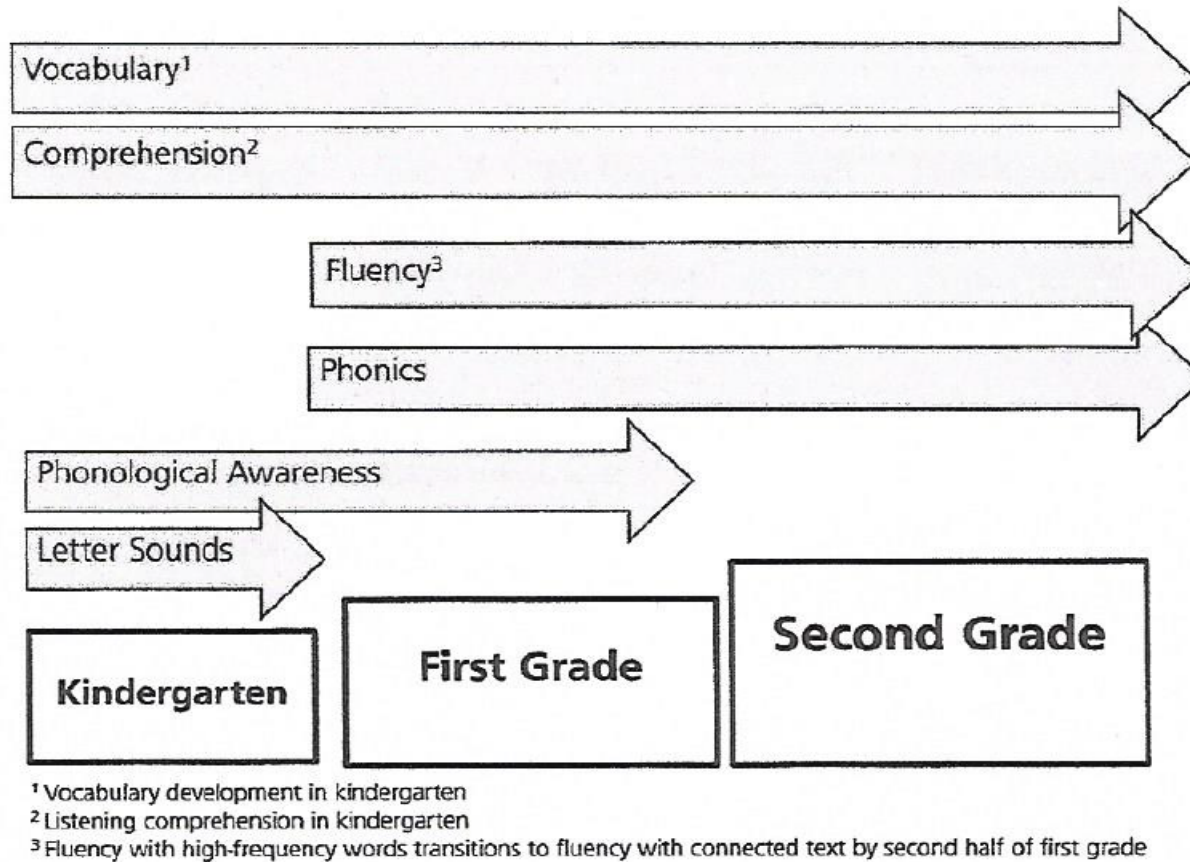
Vroege vaardigheden met lezen voorspellen vrij nauwkeurig de risico's die kinderen lopen. Het gaat dan om:

- Fonemisch bewustzijn;
- Kennis van letters en klanken;
- Snelheid van uit het geheugen oproepen van objecten, kleuren, cijfers en letters.

Patricia Mathes: vroegtijdig signaleren en interveniëren lost de meeste leesproblemen op. Interventies zijn het meest effectief als ze voor groep 3 plaatsvinden.

Kortom: Basis leesontwikkeling onderbouw

FIGURE 5.1. Foundational reading components across the primary grades. Based on Gersten et al. (2008).

INTERVENTIES EN HET ONTSTAAN VAN EEN ANDERE KIJK OP RISICOLEZERS

Wat we dachten: kinderen met leesproblemen vereisen heel andere instructie (bijvoorbeeld aandacht voor hun 'leerstijl', visuele training, inzetten orthotheekprogramma's, een lager tempo, lezen op instructieniveau etc.).

Wat we nu weten: kinderen met leesproblemen zijn succesvoller wanneer ze goede instructie krijgen met betrekking tot de leesvaardigheden die alle leerlingen moeten verwerven. Dit kan door:

- vroegtijdig signaleren
- **meer tijd** voor instructie;
- zorgvuldig opgebouwde instructie;
- meer coaching en (begeleide in)oefening;
- meer expliciete directe instructie (instructie met veel voorbeelden);
- meer zorgvuldig volgen van de leesontwikkeling (data) en op basis daarvan de instructie en het programma aanpassen.

HET BELANG VAN HERHAALD LEZEN.

Een meta-analyse van Therrien (2004) toont dat herhaald lezen een evidence based strategie is voor zowel vlot en vloeiend lezen als voor begrijpend lezen. Kinderen met leesproblemen profiteren daarvan. Het effect voor vlot lezen is groter (d.83) dan voor begrijpend lezen (d.67).

WAT IS BIJ PREVENTIEF LEESONDERWIJS AAN DE ORDE?

(Vernooy & Kappen 2016)

Volgens de wetenschappelijke kennis van dit moment is daarvoor nodig:

- Evidence based lees kennis die de leeswetenschappen hebben opgeleverd (het Wat);
- Evidence based kennis uit het effectieve scholenonderzoek (het Hoe).

EFFECTIEVE PREVENTIE EN EFFECTIEF OMGAAN MET LEESPROBLEMEN

- We kennen onze kinderen en weten wat ze nodig hebben
- Ons schoolethos is: alle kinderen leren lezen

Het Wat

Evidence based praktijken:

- Taalvaardigheid/leren argumenteren, fonemisch bewustzijn en kennis geschreven taal (letterkennis)
- Nauwkeurig, vlot en vloeiend leren lezen (0.54)
- Woordenschat/voorkennis/kennis van de wereld (0.65)
- Leren omgaan met teksten, vragen stellen (0.63)(0.48)(0.64)
- Metacognitief handelen (strategieën)(0.69)
- Schrijven
- Leesmotivatie

Het Hoe

Evidence based praktijken:

- Doelgerichtheid (0.50)
- Sterk taal- en leesaanbod (evidence based; consistent, samenhangend en evenwichtig)
- Vroegtijdig signaleren en reageren
- Omgaan met verschillen (convergente differentiatie)(1.07)
- Voldoende ingeroosterde leestijd en extra tijd voor risicolezers
- Goed geschreven teksten en de tekst centraal tijdens leesonderwijs (o.a. close reading)
- Discussies rondom teksten (0.82)
- Voorlezen in begingroepen
- Directe instructie/GRRIM-instructiemodel, begeleide inoefening, coaching (0.59)
- Effectieve feedback (0.75)
- Verlengde instructie voor risicolezers (Reteaching en preteaching)(0.67)
- Peer tutoring (0.55)
- Inzet ouders/vrijwilligers (tutoring)
- Vrij lezen/Stillezen
- Vrijtijdslezen

**Data en monitoren
leesontwikkeling**

PREVENTIE EN HET BELANG VAN GOEDE LEESINSTRUCTIE (Vernooy 2017)

Goede leesinstructie is in twee opzichten een kritische voorwaarde:

- Voor het voorkomen dat te veel kinderen verlengde instructie of remedial teaching moeten hebben;
- Moet het fundament zijn waarop voor kinderen die dat nodig hebben de verlengde instructie en remedial teaching moet steunen.

De meeste leesproblemen zijn het gevolg van problemen op het gebied van de leesinstructie (Lyon, 2007).

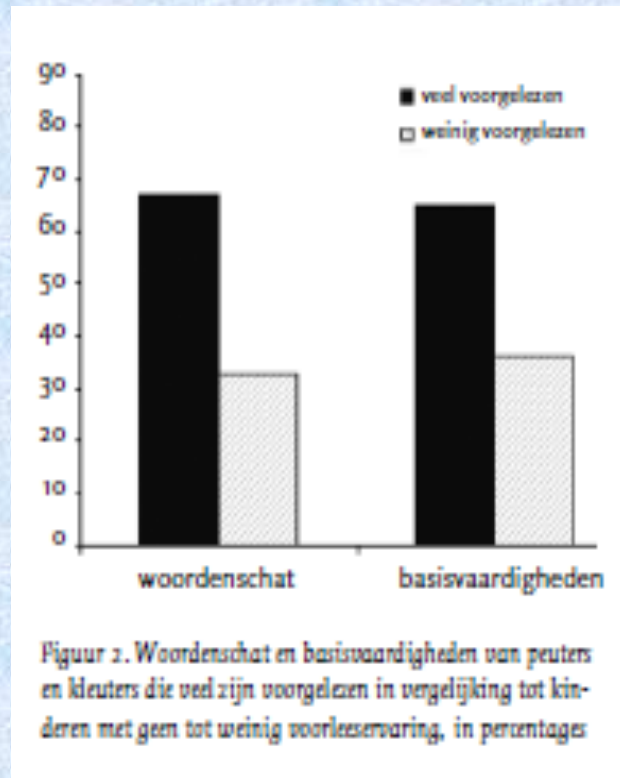
Effectieve preventieve interventies (wat-interventies)

- Omgaan bij jonge kinderen met problemen mondelinge taalvaardigheid;
- Veel aandacht voor woordenschat;
- Aandacht voor toekomstig leren lezen:
  - Fonemisch bewustzijn
  - Kennis geschreven taal
  - Letterkennis
- Kinderen in groep 3 goed leren lezen met sterk accent op automatisering.
- Verder: Vlot en vloeiend lezen op peil houden en continue aandacht voor woordenschat.
- Bij begrijpend lezen: de tekst centraal en stimuleren metacognitief handelen.

Doe veel aan woordenschat en lees in de onderbouw veel voor

Doet voorlezen ertoe? (Mol & Bus 2011)

IILLUSTRATIE

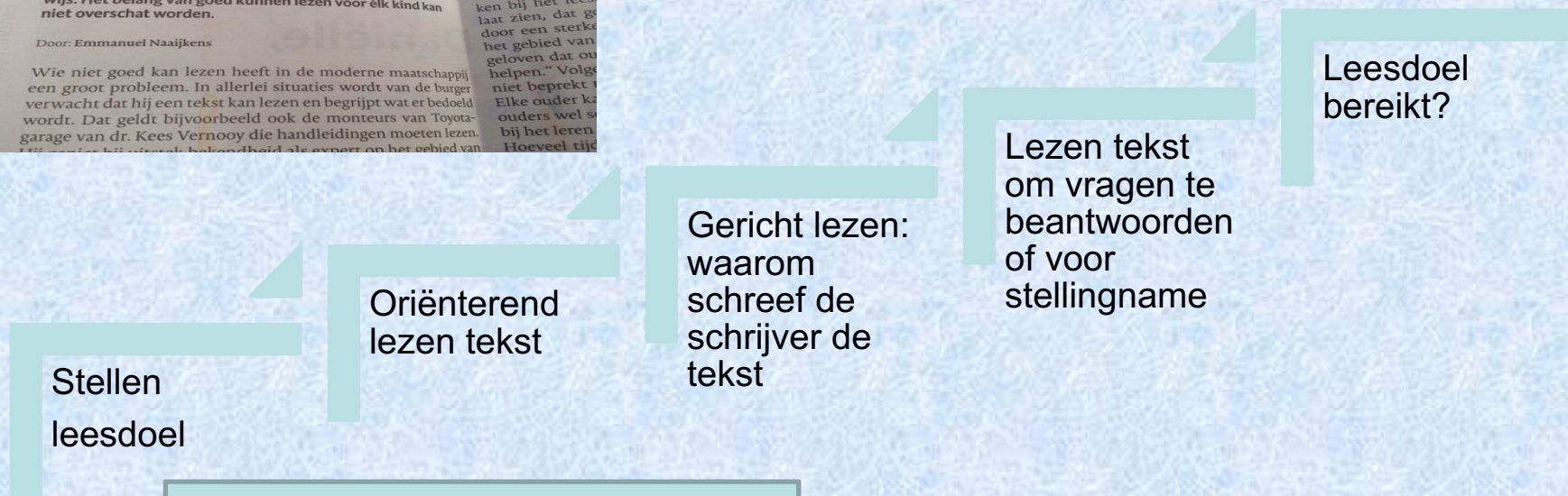
Het belang van vloeiend lezen volgens Fuchs & Fuchs e.a. (2001)

Vloeiend hardop kunnen lezen is een indicator voor de totale leesontwikkeling.

Verder: het meest saillante kenmerk van een vaardige lezer is de snelheid waarmee hij/zij met de tekst omgaat en reproduceert in gesproken taal (Adams, 1991).

Bij begrijpend lezen: de tekst centraal (Vernooy 2017)

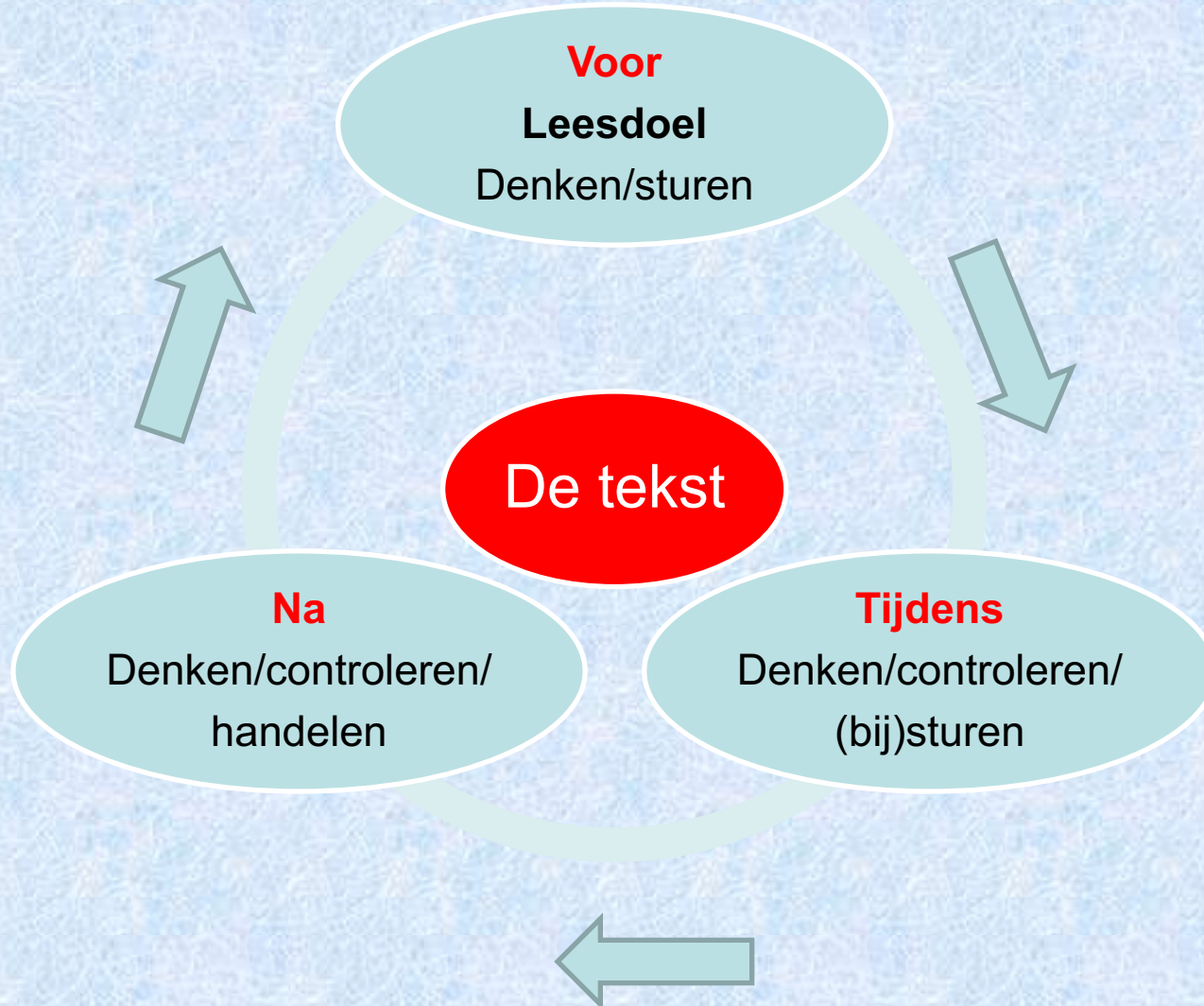
Ondersteunende activiteiten:

- herlezen
- aantekeningen maken
- tekstgerichte vragen
  - discussiëren
  - samenwerken

Close
Reading

Wat moet er voor, tijdens en na het lezen van de tekst gebeuren?

Stimuleer metacognitief handelen (Vernooij 2015). Metacognitie bepaalt in hoge mate het leerresultaat (ca. 40%)(Veenman, 2013). Hattie e.a. (2016): Effectgrootte 0.69!

INTERVENTIES VOOR ZWAK BEGRIJPEND LEZERS

Vernooy (2017): interventies op het gebied van begrijpend lezen zijn lastiger vanwege de complexiteit van begrijpend lezen dan die op het gebied van technisch lezen.

Welke interventies hebben bij begrijpend lezen vooral effect?

- Stimuleren vloeiend lezen;
- Close reading/herhaald lezen van teksten;
- Stimuleren metacognitief handelen;
- Het gebruik van goede teksten (niet te gemakkelijk, niet te moeilijk) (habit of comprehension)
- Hardop lezen

En als er toch leesproblemen optreden?

- Duidelijk beeld van de leesproblemen hebben en inzetten op competentie
- Afstemming op de groepsinstructie
- Meer tijd voor modellen, oefenen en herhalen
- Tutoring (medeleerlingen, ouders etc.)
- Onderhouden leesvaardigheid

HOE-DIMENSIE

- Doelgericht werken (Effectgrootte van 0.68!)
- Goede opbouw en samenhang van het taal-/leesaanbod
- Vroegtijdig signaleren en reageren
- Tijd
- Effectieve instructie, omgaan met verschillen, begeleide inoefening en verlengde instructie
- ***Geef veel taak- en procesgerichte feedback***
- Leerlingen laten samenwerken
- ***Monitor voortdurend de leesontwikkeling en trek consequenties uit data***
- Verder:
  - Het belang van goed geprofessionaliseerde leerkrachten;
  - Vooral praten over de ondersteuning die kinderen nodig hebben

Geef expliciete directe instructie ($d = 0.60$)

Verantwoordelijkheid leerkracht

Doel les
(5-10 min.)

*Begeleide
Instructie*
(5-10 min.)

Samenwerken
(5-10 min.)

Zelfstandig
(5-10 min.)

Verantwoordelijkheid leerling

“Ik doe het”

“Wij doen het”

Jullie doen het”

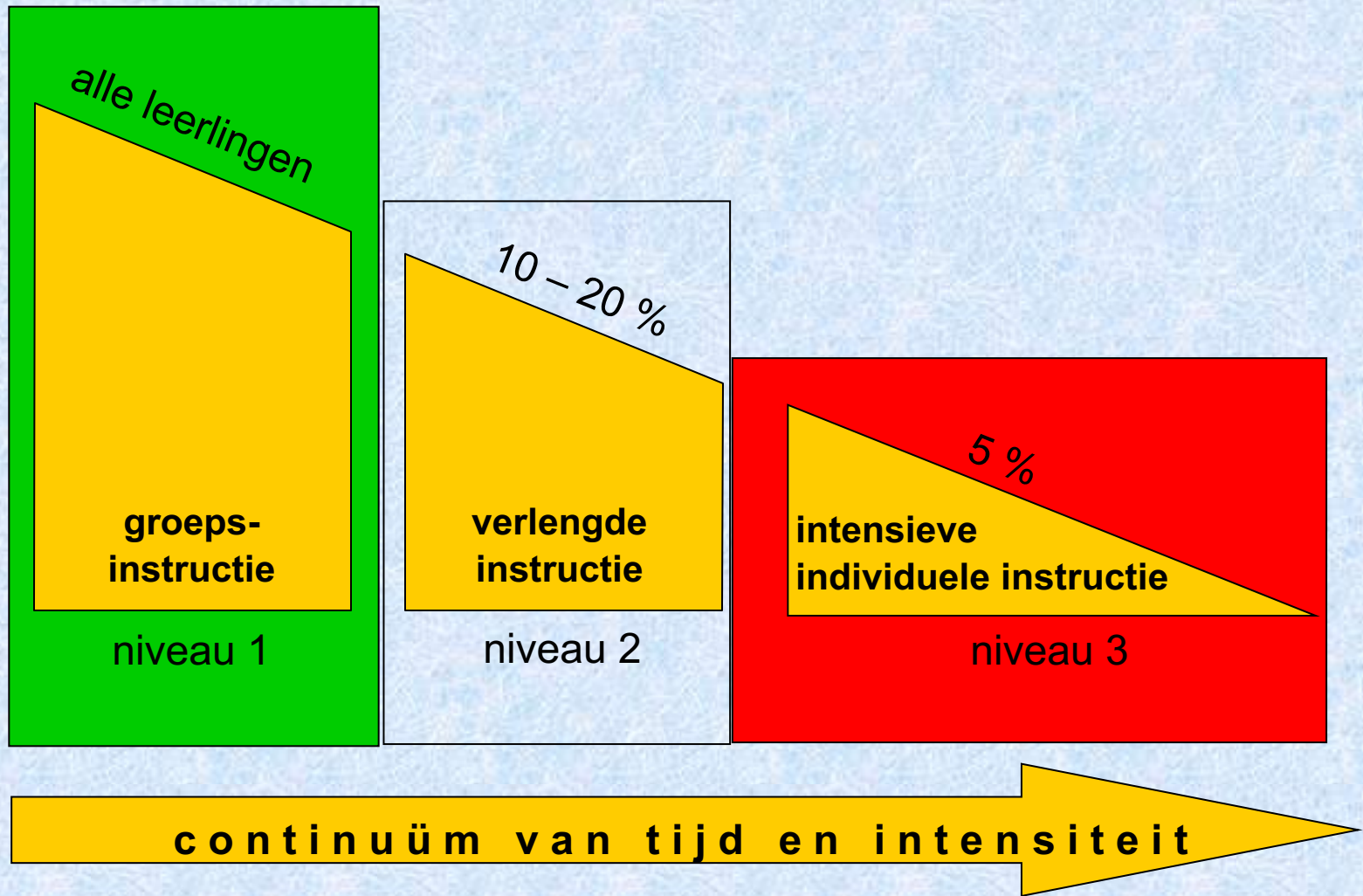
“Jij doet het”

Einde les: hebben we ons doel bereikt?

Fisher, D., & Frey, N.

Voortgang les

**Wees sterk in
het omgaan met verschillen
(Response to intervention/convergente differentiatie
heeft een effectgrootte van 1.07!!!)**

Effectiviteit verlengde instructie

- Er bestaat een empirische basis die laat zien dat verlengde instructie de leesvaardigheid verbetert. **Effectgrootten van . 40** en hoger (zie Case e.a. 2014, Wanzek e.a. 2016);
- Vaughn e.a. (2010) stellen dat de effectiviteit van verlengde instructie vooral afhangt van **de mate van intensiteit**;
- Met maximaal 5 kinderen in een 'intensieve' groep kan de leerkracht haar aandacht richten op individuele kinderen en er zeker van zijn dat elk kind participeert;
- Volgens Richard-Tutor (2015) bestaat er **geen significant verschil tussen individuele interventies en interventies in kleine groepen**;
- **De lengte van de interventies** voorspelt niet de grootte van het effect. Dit betekent dat te lange interventies, bijv. boven de 30 minuten, geen betere resultaten geven; elke dag 15 minuten verlengde instructie bieden is effectiever dan anderhalf uur op vrijdagmiddag;
- De vooruitgang minstens twee keer per maand **monitoren**.

Laat leerlingen in duo's met teksten bezig zijn

- Laat leerlingen in duo's over de tekst praten.
- Peer tutoring is medeleerlingen als co-teacher gebruiken om de resultaten van leerlingen te verbeteren.
- **Peer tutoring heeft een effectgrootte van 0.55 op de leerresultaten.**
- Zowel de tutee, een leerling die extra-aandacht bij taal/lezen heeft, als de tutor profiteren van het samenwerken.
- Ook ouders kunnen tutoren!

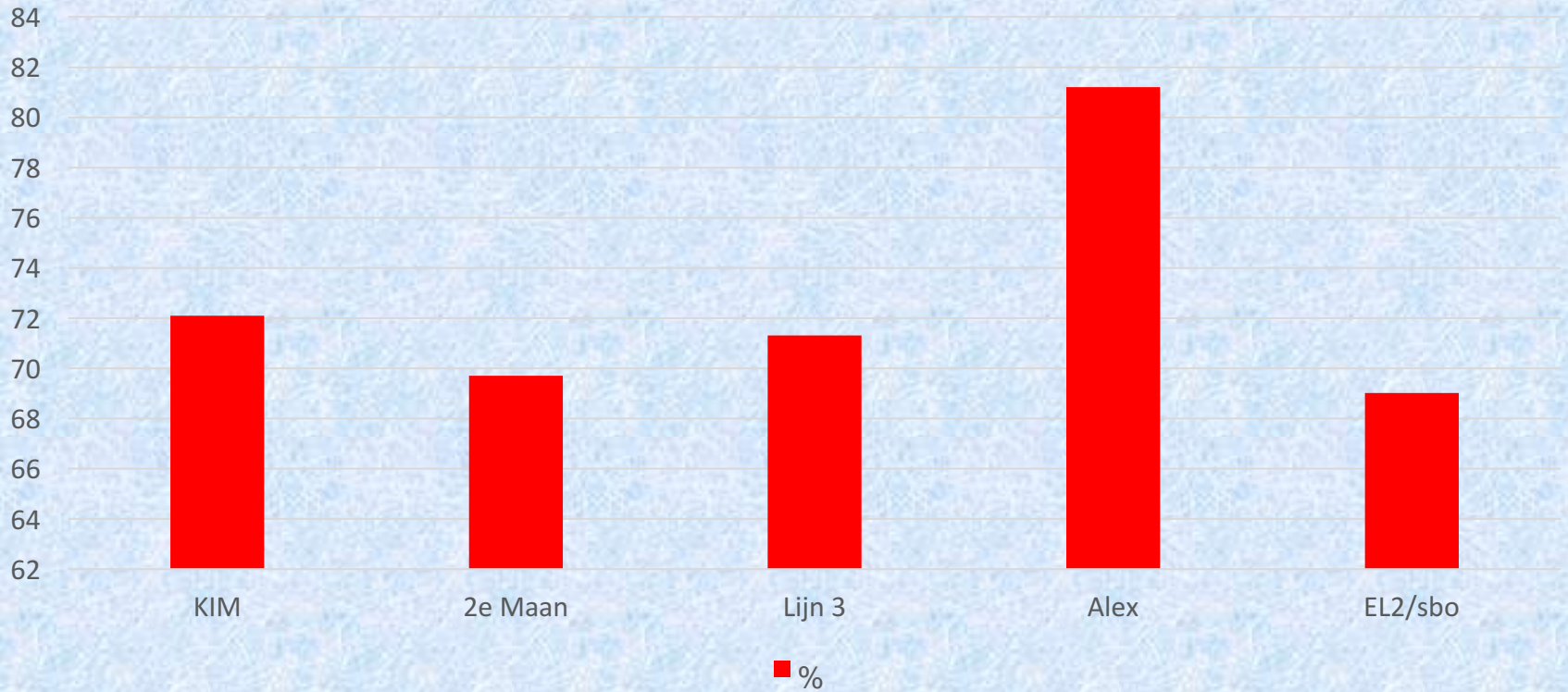
Dikwijls vergeten: DE ROL VAN TIJD

- Te weinig ingeroosterde tijd: er vallen dan te veel kinderen onnodig uit;
- Krijgen risicolezers niet meer tijd, dan zullen ze zwak blijven of zelfs nog zwakker worden.
- Veel ballast in taal- en leesmethoden!
- Goede resultaten? **Tijd x kwaliteit!**

Ballast, tijd en resultaten leren lezen

% AVI E3

Effectieve interventies

- **BOUW**: bestrijdt laaggeletterdheid en dyslexie (afname met 60-65 % in D/E categorie);
- **LISBO (SBO)** : Onderzoek Universiteit van Utrecht (mei 2006):
70% van de LISBO-leerlingen heeft na 3 jaar AVI-9 gehaald.
- **El2-project (2007)(SBO)**: Na een jaar en drie maanden: 69% leest AVI-2 beheersingsniveau of hoger! 2% van de kinderen leest AVI-0. Maar ook: 49% leest AVI-3 beheersingsniveau of hoger

Egbertsen (2009)

- Cluster 4-school
- Interventieprogramma van 4 weken om leesresultaten bij 5 kinderen (10 jaar en ouder) met 1 AVI-niveau te laten toenemen;
- Hart van het interventieprogramma: Nieuwsbegrip
- Vooral aandacht voor vlot lezen en woordenschat
- Bij de instructie veel aandacht voor modeling en koorlezen. Daarnaast partnerlezen bij de verwerking (taakgerichte leestijd).
- Effecten: 1 AVI-beheersingsniveau vooruit en geen gedragsproblemen! Op instructieniveau: bijna functioneel geletterd.

Avi Niveau Beheersing			
Naam	Beginsituatie	Streefdoel	Behaald resultaat
Leerling 1	4	5	5
Leerling 2	5	6	6
Leerling 3	3	4	3
Leerling 4	3	4	4
Leerling 5	2	3	3
Avi Niveau Instructie			
Naam	Beginsituatie	Streefdoel	Behaald resultaat
Leerling 1	6	7	9
Leerling 2	7	8	9
Leerling 3	5	6	9
Leerling 4	6	7	9
Leerling 5	4	5	6

Leesproject Marant (2016)

- Effectief leesonderwijs. Effect minder leerlingen in dyslexiezorg;
- Van twintig naar drie leerlingen in dyslexiezorg: wat is het succes van de lees- en spellingles in Deurne?

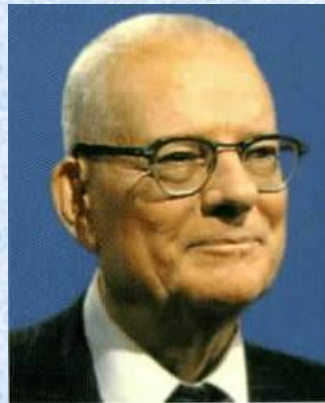
Verklaring : effectief lees- en spellingonderwijs!

TOT SLOT

Deming:

Je best doen is niet genoeg. Je moet eerst weten wat je moet doen en vervolgens je best doen.

Expertisebureau Effectief Onderwijs

Voor meer informatie:
cgtvernooy@gmail.com
0645285775

dank

je

wel

Bijlage 1: Activiteiten die een groot of klein effect hebben

Vanuit de wetenschap:

Effecten:

- 1.3 en hoger: zeer groot
- 0.80 - 1.29: groot effect
- 0.50 - 0.79: middelgroot
- 0.20 - 0.49: klein
- 0.19 - 0.00: verwaarloosbaar
- -0.01 - -0.20: (klein) negatief effect

